

دانشگاه تهران

دانشکده دامپزشکی

سال تحصیلی ۴۳ - ۴۴

شماره پایان نامه

پایان نامه

بسمای دریافت دکترای دامپزشکی از دانشگاه تهران

موضوع

" بررسی نژاد گوسفندان زل "

نگارش : رحمت رضائیان

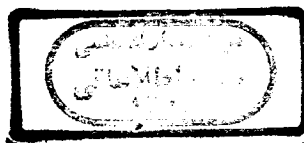
متولد : ۱۳۱۵ آمل

هیئت داوران

آقای دکتر محمد تابش استاد دانشکده دامپزشکی " راهتلا " رئیس هیئت داوران

آقای دکتر رکن الدین سبکبار استاد دانشکده دامپزشکی داور

آقای دکتر هوشنگ ساعدی استاد دانشکده دامپزشکی داور

تقدیم به :

— جناب آقای دکتر محمد تابش استاد محترم و
رئیس هیئت داوران که در تدوین این پایان نامه
مرا یاری فرمودند .

— جناب آقای دکتر رکن الدین سبکبار استاد محترم
که همیشه افتخار شاگردیشان را داشته ام .

— جناب آقای دکتر هوشنگ ساعدی استاد محترم
که همیشه از محضر علمی ایشان استفاد نمودهام .

— آقای دکتر ستاری دانشیار محترم دانشکده

۶۵۷۳

تقديم به :

— تمام افراد خانواده ام .

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

فهرست مندرجات

بخش اول :

اوضاع جغرافیائی مازندران (وسعت ، جمعیت ، پستی و بلندی
آب و هوا) .

بخش دوم :

مراکز اصلی پرورش ، آمار تقریبی گوسفندان زل در مناطق پرورش —
سایر گوسفندان موجود در مناطق پرورش .

بخش سوم :

مشخصات گوسفند زل (کلیات ، مشخصات ظاهری ، اندازه ها)

بخش چهارم :

جایگاه و انواع آن در مناطق پرورش (تالار ، کرس ، گوسفند سرا
(سره ، گورکی ، شیرپزی ، بارا) نحوه سیردوشی ، آغل های شهری) .

بخش پنجم :

تغذیه گوسفندان زل (تغذیه گله ، تغذیه دستی ، پرواربندی) .

بخش ششم :

جفت گیری و زایش (انتخاب قوچ ، موقع جفتگیری ، موقع زایش ،
پورسانتاژ بره ، دو قلو زائی) .

بخش هفتم :

پرورش بره (وزن بره در موقع تولد ، تغذیه بره) .

بخش هشتم :

فرآورده های گوسفند زل (پشم ، شیر ، دوشن ، قلم ، کره دوشنی
کره تلمی ، کره خامه ای ، کشک ، قره قوروت ، مخط آباد) گوشت
پوست ، کود ، روده .

بخش نهم : نتیجه — — — — — .

بخش اول

اوضاع جغرافیائی مازندران

وسعت : وسعت مازندران معادل ۲۸۱۵۲ کیلومتر مربع میباشد .

جمعیت : مازندران بالغ بر ۶۸۷ هزار نفر جمعیت دارد و از نظر

تراکم جمعیت در هر کیلومتر مربع دومین منطقه پرجمعیت ایران (پس از گیلان)

است و بیشتر جمعیت آن در قسمت جلگه ای و قشلاقی سکونت دارند .

۲۱٪ مردم مازندران شهرنشین و ۷۹٪ آن در روستاها زندگی میکنند .

پستی و بلندی : از نظر پستی و بلندی مازندران بسه منطقه تقسیم میشود .

۱ - منطقه اول یساکوهستانی : که ارتفاع متوسط آن از سطح

دریا تا ۳۵۵۰ متر میرسد .

۲ - منطقه دوم اراضی پرتاس یا میان بند که ارتفاع آن از سطح

دریا بین ۱۰۰ تا ۱۰۰۰ متر است و قسمت اعظم آنرا مرتع و جنگل پوشانده است .

۳ - منطقه سوم اراضی مسطح قشلاقی واقع در جلگه ساحلی است

که قسمت اعظم جمعیت مازندران در این منطقه متمرکز است و حد متوسط ارتفاع آن

از سطح دریا . ۶۰ تا ۶۰ متر میباشد .

آب و هوا : آب و هوای سواحل بحر خزر اهم از ناحیه گیلان و

مازندران و قسمتی از دشت گرگان مجاور بحر خزر کم و بیش یکسان و شرایط خاصی را بوجود آورده است .

بطور کلی وضعیت جوی در این منطقه معتدل و مرطوبی است .

بارندگی در آن زیاد میشود و باین ترتیب نواحی سبز و خرم را بوجود آورده

است ضمناً گاهی نیز اتفاق افتاده است که در مناطق مذکور خشکسالی هم

بوجود آمده و بواسطه عدم بارندگی که گاهی مدت آن از ۹۰ الی ۱۰۰ روز هم

تجاوز میکند خسارات هنگفتی بد آمداران خصوصاً کشاورزان وارد میشود .

زمستان در این نواحی کوتاه و درجه حرارت نیز پندرت به پیر صفر میرسد و لسی

مدت تابستان آن طولانی است و گرمای هوا فوق العاده نیست اما باید

توجه داشت که بخاطر رطوبت فراوان تحمل گرماسخت تر شده شخصی و پها

حیوان ناراحتی بیشتری را احساس میکند .

وجود برف را اکثراً در نقاط کوهستانی و مرتفع این مناطق میتوان

جستجو نمود و معمولاً در چنین نقاطی تعدادی از گله های گوسفند دمل پالابند

برورش و نگهداری میشوند . در هر حال هوای این نواحی اغلب ابری و همراه با بارندگیهای مداوم است بطوریکه گاهی مدت آن از يك يا دو هفته هم میگذرد .

دفعات بارانهای پراکنده نیز بخصوص در این نواحی زیاد است بطوریکه ممکن است در منطقه محدودی قسمتی از بارندگی وابسته بوده و قسمت دیگر آفتابی باشد و این امر خصوصا در اواخر بهار و ایام تابستان زیاد دیده میشود .

حد اکثر بارندگی در مازندران بطور متوسط $1/40$ متر است و از این نظر هم مازندران دومین استان پر باران ایران است (بعد از گیلان) . جهت وزش بادهای در بهار و تابستان اغلب از سمت دریا بطرف جنگل و کوهستانها میباشد که باین ترتیب رطوبت لازم باین مناطق روی میآورد . بعلاوه در اوایل پاییز نیز قسمتی از بادهای خشک و گرمی که از طرف مناطق مرکزی ایران میوزد باین ناحیه رسوخ کرده و بقول اهالی محل وزش باد گرم احساس میشود .

بخش دوم

مراکز اصلی پرورش

همانطوریکه از اسم محلی گوسفندان زل که به نژاد ساحلی نیز معروف گشت^۱ اند برمیآید مناطق پرورش دامهای مذکور در اکثر نقاط ساحلی دریای خزر یعنی استانهای گیلان و مازندران و قسمتی از دشت گرگان میباشد .

باتوجه بمراکز مربوطه میتوان حدود پرورش گوسفندان زل را از نواحی طوالش و گرگانرود و هشت پر استان گیلان تا منتهی الیه دریای خزر یعنی منطقه گمیشان پهلویدژ و دشت گرگان بحساب آورد .

افراد پرورش دهنده گوسفندان ز مذکور نیز کم و بیش از نظر ظرز تفکر زبان عادات و رسوم محلی و نظایر دیگر باهم فرق دارند بطوریکه گروهی از پرورش دهندگان گوسفندان زل را گالشیهای گیلانی و قسمتی را دامداران و گالشیهای مازندرانی و بالاخره تعدادی رانیز تراکمه و ایلات جمعربای گرگان تشکیل میدهند .

لازم بتذکر است که کلیه مناطق ساحلی رانمیتوان جز نواحی

اصلی پرورش گوسفندان زل بحساب آورد و بلکه تنها قسمتی از استان مازندران یعنی نواحی نور شهرستان های آمل ، باهل ، ساری و بیلاقات اطراف آنها میباشد که گوسفندان با اختصاصات نژادی کم و بیش مشترک و وجود دم دیده میشوند و گله های یکدست و فراوانی از این دامها در محل پرورش دیده میشوند .

هراندازه که از مراکز مزبور بدو طرف خط ساحلی دوزتر شویم آمیختگیهای و ناخالصی های زیادتری در گوسفندان مذکور ظاهر میشود — بطوریکه در حال حاضر در بسیاری از نقاط مزبور با اینکه گوسفندانی بنام زل وجود دارد ولی اثری از مشخصات و خواص اصلی نژادی در آنها دیده نمیشود .

آمار تقریبی گوسفندان زل

همانطوریکه قبلا گفته شد مناطق پرورش گوسفندان زل بسیار وسیع ولی با همه این وسعت مناطق پرورش گله های یکدست زل در عمل بسیار ناچیز و معدود بنظر میرسد .

علت این امر نیز بخاطر اختلاط و آمیخته گری های فوق الماده ایست که در بین گوسفندان مزبور و نژادهای دیگر حاصل شده است .

در مناطق گیلان بطور کلی خیلی بندرت میتوان گوسفندان زل خالص و یکدستی
 رایافت زیرا بسیاری از دامداران محلی ترجیح میدهند که گوسفندانشان
 بانژادهای دنبه دار که در بین آنها خصوصا گوسفندان مغانی طرفدار -
 بیشتری دارد وجفتگیری کرده و باین ترتیب نوع مخلوط و درهمی که کم و بیش
 واجد دنبه های کم حجم و نزدیک بدم میباشد بوجود آید که باین ترتیب
 تعداد مذکور را نمیتوان جزء آمار گوسفندان زل بشمار آورد .

نژادهای دیگر در نواحی مازندران و گرگان نیزه مین اوضاع منتهی
 باشدت کمتری جریان دارد بطوریکه بینهایت مشکل و با تقریب زیاد امکان
 پذیر میباشد در هر حال طبق آماریکه اداره کل دامپزشکی از جمع گوسفندان
 نواحی مزبور منتشر ساخته است تعداد عبارتست از ۲/۵ میلیون رأس -
 گوسفند که میتوان یک پنجم این تعداد را بطور تقریب اندازه گوسفندان
 زل دانست .

سایر گوسفندان موجود در مناطق پرورش :

اختلاط گوسفندان زل بانژادهای دیگر و وسیع بودن ناحیه
 پرورش و بالاخره شرایط مختلف زندگی و پرورش گوسفند در این مناطق
 سبب گردیده است که انواع متعددی از گوسفندان شبیه به زل در این نقاط

دیده شوند که هر يك اختصاصات و نشانیهای تقریباً جداگانه ای داشته و رویهمرفته وارپته های مختلفی ازگوسفندان زل را بوجود آورده اند .
اطلاعات جمع شده دراین زمینه بشرح زیرمیباشد :

۱ - گوسفندان نیم دنبه یا دونبیل :

گوسفندان مزبور که بتعداد بسیار زیاد در اکثر مناطق پرورش نژاد زل وجود دارد بناهای محلی دیگری نظیر میان بند یا پرتاس و دنبه کوچک خوانده و شناخته میشود .

شکل و اندازه این گوسفندان کاملاً شبیه به نژاد زل میباشد و رویهمرفته از نظر ظاهری اکثر خواص و مشخصات گوسفندان زل را دارا میباشند و تنها دم در حیوانات مذکور کمی ضخیم شده و خصوصاً در محل انشعاب حجم مختصری را تشکیل میدهد که بی شباهت به دنبه کوچکی نیست .

گوسفندان نامبرده در تمام مدت بیلاق و قشلاق در ارتفاعات زندگی کرده و هیچگاه برای قشلاق نظیر گوسفندان زل بکناره های ساحل دریا سرازیر نمیشوند . نقاط قشلاقی دامهای مزبور را ارتفاعات متوسط کوهستانها یعنی نقاطی که در حدود ۱۰۰۰ الی ۲۰۰۰ متر ارتفاع داشته

باشد تشکیل میدهد و برای گذراندن ایام بیلاق نیز گله به نقاط مرتفع تـسری
(تا حدود ۳۰۰۰ متری) مهاجرت مینماید .

در اصطلاح دامداری شمال مراتع کوهستانی گوسفندان به سه
ناحیه تقسیم میشود .

الف - پائین بند که منظور از آن ارتفاعات بسیار کم و حتی قسمتی
از دامنه کوهها میباشد .

ب - میان بند که بمراتع کم ارتفاع کوهستانها اطلاق میشود .

ج - مراتع بالا بند که منظور از چراگاهها ایستکه بالاتر از ۳۰۰۰

متری قرار دارند . باین ترتیب چون گوسفندان ناپرده تمام اوقات سال را
در ارتفاعات متوسط کوهستانها زندگی مینمایند لذا همان طوریکه قبلا نیز
گفته شد با اسم " گوسفندان میان بند " نیز نامیده شده اند .

۲ - گوسفندان دمل " دنبه دار " :

دامهای مذکور با اینکه از نظر اندام و جثه شباهت کاملی به نژاد زل

دارند ولی دنبه در آنها رشد زیادی کرده است بطوریکه عضو مذکور را میتوان با

گوسفندان با اصطلاح عراقی مورد مقایسه قرار داد .

دامهای مزبور که بنام گوسفندان بیلاق نیز معروف میباشد در تمام

سال ارتفاعات بیشتر از ۳۰۰۰ متر کوهستانها زندگی کرده و برای چرانیز
به بیلاق و قشلاق میروند بطوریکه تمام دوران زندگی آنها در همان نقاط
ودر هوای آزاد میگذرد .

نام دیگر گوسفندان مزبور نیز بخاطر همین طرز چرا و موقعیت
محل به گوسفندان " بالابند " معروف میباشد . گله های بالابند جز در
مواقع فروش به بازار های کشتارگاه از محل خود دور نشده و در همان ارتفاعات
پرورش میابند .

بخش سوم

مشخصات گوسفند زل Zel

کلیات : گوسفند ان نژاد زل همانطوریکه قبلانیز گفته شد

از نژاد ها و پستکه فاقد کیسه ذخیره چربی (دنبه) میباشد و بجای آن -

حیوان دارای دم است که از ۷ مهره تشکیل یافته است .

مقاومت این حیوان در برابر عوامل خارجی خصوصا شرایط جوی

کم و بیش زیاد است بطوریکه اغلب گله ها عادت دارند در تمام ایام سال

در هوای آزاد زندگی کنند .

مناسفانه وضع تغذیه و همچنین نحوه پرورش و جایگاه گوسفند ان زل

نظیر بسیاری از نژاد های دیگر ایرانی بسیار بد و در شرایط بسیار نامساعدی

انجام میگردد .

یکی از دلایل اصلی کوچک بودن جثه نژاد مزبور که نسبت به گوسفند ان

دیگر کاملاً محسوس است بدی وضع تغذیه و نبودن علوفه در مراتع قشلاقی و اصولاً

مستعد نبودن زمین نقاط مزبور جهت رویش گیاهان مقوی و انرژی زا میباشد .

لذا حیوان دائما در حال گرسنگی و جستجوی علوفه میباشد و این مسئله طسی

قرچ نژاد زل

مش نژاد زل